

ТЕМА 18. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ)

План:

1. Поняття та види військових кримінальних правопорушень.
2. Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості і військової честі.
3. Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби.
4. Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном і його зберігання.
5. Кримінальні правопорушення проти порядку експлуатації військової техніки.
6. Кримінальні правопорушення проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб.
7. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку збереження військової таємниці.
8. Військові службові кримінальні правопорушення.
9. Кримінальні правопорушення проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій.
10. Кримінальні правопорушення проти законів і звичаїв війни.

1. Поняття та види військових кримінальних правопорушень

Конституція України визначає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону (ст. 65 Конституції України). Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави (ст. 17 Конституції України).

Від стану законності й воєнного правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, багато в чому залежить ефективність виконання покладених на них найважливіших державних завдань. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. На військовослужбовців покладається неухильне дотримання Конституції України, законів і підзаконних актів, військової присяги, наказів командирів (начальників). Усе це багато в чому зумовлює специфіку суспільних відносин у сфері несення військової служби, а також особливості і суспільну небезпеку їх порушень, у тому числі й кримінальних правопорушень.

Нормативною базою боротьби з військовими кр. пр. є розділ XIX Особливої частини КК України (ст.ст. 401-435¹ КК України).

Військовими кримінальними правопорушеннями згідно зі ст. 401 КК України визнаються передбачені розділом XIX Особливої частини КК України кр. пр. проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Родовим об'єктом військових кр. пр. є встановлений порядок несення або проходження військової служби, під яким розуміють врегульовані правовими нормами суспільні відносини, що виникають та існують при проходженні служби різними категоріями військовослужбовців у процесі їх службової та бойової діяльності. Цей порядок заснований на Конституції України, окремих законах, військових статутах, положеннях військової присяги, наказах міністра оборони України та інших нормативних актах. Конкретні військові кр. пр. посягають на окремі сфери цього порядку, що є безпосередніми об'єктами цих кр. пр..

Об'єктивна сторона військових кр. пр. полягає у вчиненні суспільно небезпечного діяння, що порушує встановлений порядок несення або проходження військової служби. Такі діяння можуть бути вчинені як шляхом дії (ст.ст. 404, 405, 432 КК України тощо), так і *бездіяльності* (ст.ст. 403, 425, 426 КК України тощо), а також *дії та бездіяльності* (ст.ст. 415, 417, 422 КК України тощо). Деякі склади військових кр. пр. містять як необхідну або кваліфікуючу ознаку вказівку на настання тяжких наслідків (ст.ст. 416, 421 КК України тощо): зрив виконання бойового завдання, загибелі людей, заподіяння тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження цінного воєнного майна, послаблення боєздатності підрозділу тощо.

Ряд військових кр. пр. характеризується такими ознаками, як вчинення діяння в умовах воєнного стану, в бойовій обстановці, під час бою, в районі бойових дій. Ці ознаки свідчать про підвищену суспільну небезпеку діяння.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози безпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Бойова обстановка – обстановка наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в

якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) та/або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку (завершення) бою.

Бойова обстановка може виникнути як у воєнний, так і в мирний час, наприклад, при відбитті нападу на державний кордон України.

Поле бою – це частина території суші, повітряного або водного простору, на якій відбувається, відбулося або повинно відбутися озброєне зіткнення з противником.

Район військових дій – це ширший простір, ніж поле бою. Він включає в себе територію, яка зайнята під час бойових дій військами у межах від переднього краю фронту до розташування тилових підрозділів фронту.

Особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Суб'єктами військових кр. пр. можуть бути:

- військовослужбовці;
- військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів.

За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність:

- військовослужбовці Збройних Сил України,
- військовослужбовці Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України,
- військовослужбовці військових формувань, утворених відповідно до законів України,
- військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту,
- військовослужбовці Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України,
- інші особи, визначені законом.
- поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за ст.ст. 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 КК України.

Таким чином, закон виділяє три види суб'єктів військових кр. пр. – військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів, поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях.

Військовослужбовці – громадяни України, які проходять службу на території України. До військовослужбовців належать: особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової і надстрокової служби та військової служби за контрактом Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби національної безпеки України, Національної гвардії України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інших військових формувань, що створюються Верховною Радою України, стратегічних сил стримування, які дислокуються на території України, курсанти військових навчальних закладів.

Початком проходження військової служби вважається: а) день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину – для призовників і офіцерів, призваних із запасу; б) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового закладу, установи тощо) – для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу за контрактом; в) день призначення на посаду курсанта (слухача) вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу – для громадян, які добровільно вступають на військову службу; г) день призначення на посаду – для громадян, які прийняті на військову службу до Служби безпеки України.

Закінченням проходження військової служби вважається день, з якого військовослужбовець виключений наказом по військовій частині (військовому закладу, установі тощо) із списків особового складу.

Військовозобов'язаний – особа, яка перебуває у запасі. Для військовозобов'язаних, призваних на навчальні (чи перевірні) або спеціальні збори, початком та закінченням служби є відповідно перший день фактичного перебування на цих зборах і останній день цих зборів.

Суб'єктами ряду військових кр. пр. можуть бути військовополонені ворожої армії, військовослужбовці України під час перебування в полоні у ворога.

Не вважаються суб'єктами військових кр. пр. співробітники органів внутрішніх справ, робітники та службовці військових частин і установ, учні військових ліцеїв.

Підлягають відповідальності за статтями про військові кр. пр. (з посиланням на ст. 27 КК України) будь-які особи, які є співучасниками (організаторами, підбурювачами, пособниками) цих кр. пр. У деяких випадках особа, яка вчинила військове кр. пр., може бути звільнена від кримінальної відповідальності із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України або Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407, 408 КК, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із

клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби.

Суб'єктивна сторона військових кр. пр. характеризується або умисною виною (ст.ст. 402, 404, 406 КК України тощо), або виною необережною (ст.ст. 403, 412 КК України тощо), деякі військові кр. пр. можуть вчинятися як умисно, так і необережно (ст.ст. 418, 419, 420 КК України тощо).

Відповідно до **безпосереднього об'єкта** можуть бути виділені такі групи військових кр. пр.:

- 1) проти порядку підлеглості і військової честі (ст.ст. 402-406 КК України);
- 2) проти порядку проходження військової служби (ст.ст. 407-409 КК України);
- 3) проти порядку користування військовим майном і його зберігання (ст.ст. 410-414 КК України);
- 4) проти порядку експлуатації військової техніки (ст.ст. 415-417 КК України);
- 5) проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (ст.ст. 418-421 КК України);
- 6) проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422 КК України);
- 7) військові службові кримінальні правопорушення (ст.ст. 425-426¹ КК України);
- 8) проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій (ст.ст. 427-433 КК України);
- 9) кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями (ст.ст. 434-435 КК України);
- 10) проти честі та гідності військовослужбовця (ст. 435¹ КК України).

Окрім кримінальної відповідальності, військовослужбовці можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності згідно з главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» КУпАП. Відповідальність передбачена за такі правопорушення: відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника), самовільне залишення військової частини або місця служби, необережне знищення або пошкодження військового майна, зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, недбале ставлення до військової служби, бездіяльність військової влади, порушення правил несення бойового чергування, порушення правил несення прикордонної служби, порушення правил поведження із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення,

розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів.

2. Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості і військової честі

Життя і діяльність Збройних Сил України побудовані на принципі повної єдиноначальності командирів і начальників. Суть єдиноначальності полягає в зосередженні у командира всіх функцій управління ввіреном підрозділом. Він повністю відповідає за бойову підготовку, військову дисципліну, стан озброєння, бойову техніку, транспорт, матеріально-побутове і медичне забезпечення військової частини.

Безпосереднім об'єктом цієї групи кр. пр. є порядок підлеглості і військової честі.

Непокора (ст. 402 КК України). *Непокора* – це відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу.

З об'єктивної сторони це кр. пр. вчиняється шляхом відкритої відмови виконати наказ начальника (непокора) або іншого умисного невиконання наказу.

Наказ – обов'язкова для виконання вимога начальника про вчинення або невчинення підлеглим певних дій по службі. Він може бути звернений до одного або до групи військовослужбовців і має мету – досягнення конкретного результату (зробити щось, не робити чогось). Наказ може бути відданий усно, письмово або іншим способом, переданий підлеглому безпосередньо або через інших осіб, у тому числі по телефону, телеграфу, радіозв'язку тощо. З деяких питань служби встановлена тільки письмова форма віддання наказів (наприклад, з питань витрати грошових коштів).

Невиконання інструкцій, що визначають порядок діяльності військових службових осіб, або недотримання тією або іншою групою військовослужбовців загальних вимог військової служби, що містяться у військових статутах, утворює ознаки інших військових кр. пр. (наприклад, порушення статутних правил вартової та інших військових служб – ст.ст. 418, 419, 420, 421 КК України та ін.).

Ст. 402 КК України відрізняється від ст. 172¹⁰ КУпАП «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)» тим, що адміністративна відповідальність настає за відмову від виконання загальнообов'язкових законних вимог начальника, які не є наказом.

Начальник – це особа, якій постійно або тимчасово підлеглі інші військовослужбовці. Начальники розрізняються за службовим становищем і за військовим званням. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, є прямими начальниками для цих військовослужбовців. Найближчий до підлеглого прямий начальник є безпосереднім начальником. За військовими званнями начальниками є, наприклад, сержанти і старшини – для рядових і матросів однієї з ними військової частини; молодші офіцери (до капітана включно) – для всіх сержантів, старшин, рядових і матросів. Поняттям невиконання наказу начальника охоплюються: а) невиконання дій, зазначених у

наказі; б) вчинення дій, заборонених наказом; в) неналежне виконання наказу, тобто відступ від його розпоряджень про час, місце і характер дій, що вчиняються.

Відмова виконати наказ начальника вважається *відкритою*, коли підлеглий, отримавши наказ, у категоричній формі заявляє чи іншим чином демонструє, що він наказ виконувати не буде. Відмова від виконання наказу може бути публічною або заявленою начальнику віч-на-віч, висловлена начальнику безпосередньо або особі, яка передала наказ від його імені.

Інше умисне невиконання наказу полягає в тому, що підлеглим наказ начебто приймається до виконання, але насправді умисно не виконується. Непокора вважається *закінченою* з моменту відмови виконати наказ або з того часу, коли військовослужбовець, який мав можливість виконати наказ, не зробив цього, незалежно від наслідків, що настали.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військовослужбовець*, за службовим становищем або військовим званням постійно або тимчасово підлеглий начальнику, який віддав наказ.

Суб'єктивна сторона непокори полягає у *прямому умислі*.

Кваліфікуючими ознаками непокори є вчинення її групою осіб, тобто двома або більше військовослужбовцями, які діють як співвиконавці, або спричинення тяжких наслідків (ч. 2), вчинення в умовах особливого періоду (ч. 3), а також вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4).

Невиконання наказу (ст. 403 КК України). Це кр. пр. має місце, якщо невиконання наказу вчинене за відсутності ознак, зазначених у ч. 1 ст. 402 КК України, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Об'єктивна сторона цього кр. пр. характеризується тими самими ознаками, що і при непокорі, за винятком того, що потрібне настання тяжких наслідків (наприклад, зрив тих або інших заходів щодо забезпечення постійної бойової готовності підрозділу, частини, корабля).

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується *необережністю* у вигляді кримінально протиправної недбалості або кримінально протиправної самовпевненості, що є результатом легковажного розрахунку, неправильного розуміння наказу, забудькуватості тощо.

Кваліфікуючою ознакою цього кр. пр. є його вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2) та вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3).

Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК України). **Додатковий факультативний об'єкт** цього кр. пр.: життя, здоров'я, тілесна недоторканність зазначених осіб, оскільки опір або примушування може супроводжуватися насиллям над особою.

Об'єктивна сторона кр. пр. полягає в опорі начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків.

Опір – це перешкоджання начальникові або іншій особі виконувати покладені на неї обов'язки з військової служби. При опорі винний намагається не допустити виконання начальником або іншою особою службових обов'язків, не дати йому можливості діяти в даній конкретній ситуації відповідно до закону, вимог військових статутів або наказу начальника.

Під **примушуванням** розуміються дії, спрямовані на те, щоб примусити начальника чи іншу особу порушити обов'язок з військової служби, тобто вчинити незаконні дії в інтересах того, хто примушує, або діяти всупереч інтересам служби. Примушування передбачає наявність конкретної незаконної вимоги до зазначених осіб. Фізичне або психічне насильство (погроза) щодо начальника на ґрунті невдоволення його службовою діяльністю, але без наявності конкретних вимог може спричинити відповідальність за ст. 405 КК України.

Інші особи – це особи, які виконують покладені на них обов'язки з військової служби – військовослужбовці, що входять до складу нарядів гарнізонної, внутрішньої та інших спеціальних служб або виконують статутні вимоги чи конкретні обов'язки на підставі наказу начальника.

Кр. пр. вважається **закінченим** з моменту опору або примушування, незалежно від досягнення винним своїх цілей.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – тільки *прямий умисел*.

Кваліфікуючі ознаки кр. пр.: вчинення його групою осіб або із застосуванням зброї, або такі, що спричинили тяжкі наслідки (ч. 2); умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4); пов'язане з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби (ч. 5).

Під **зброєю** слід розуміти предмети, спеціально призначені для ураження живої цілі, – це штатна армійська зброя (пістолет, автомат, багнет-ніж тощо), а також інша вогнепальна або холодна зброя як заводська, так і саморобна. Застосування зброї означає фактичне її використання для фізичного або психічного насильства над потерпілим.

Погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК України). Кр. пр. полягає в погрозі вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби.

Додатковим об'єктом цього кр. пр. виступає особиста безпека і здоров'я начальника.

Об'єктивна кр. пр.: за ч. 1 ст. 405 КК України полягає у погрозі, тобто залякуванні начальника вбивством, заподіянні йому тілесних ушкоджень, побоїв, знищенні чи пошкодженні майна; за ч. 2 ст. 405 КК України – у заподіянні тілесних ушкоджень, побоїв або вчиненні інших насильницьких дій щодо начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби.

Для поняття погрози **необов'язково**, щоб винний дійсно мав умисел вчинити насильство над начальником. У більшості випадків підлеглий

намагається лише залякати начальника, щоб вплинути на його службову діяльність. Погроза повинна бути реальною, мати об'єктивну властивість залякати начальника. Погроза може бути висловлена усно, в письмовому вигляді, жестом, безпосередньо начальнику або через третю особу, під час несення служби і поза нею. Погроза завжди висловлюється у зв'язку з виконанням начальником своїх службових обов'язків.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військовослужбовець*, що за службовим становищем або за військовим званням підлеглий особі, якій погрожує.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. полягає у *прямому умислі*, що поєднаний з метою вплинути на службову діяльність начальника. **Мотивом** може бути невдоволення службовою діяльністю начальника або помста за цю діяльність чи іншу, що не впливає на кваліфікацію.

Кваліфікуючі ознаки кр. пр.: вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); вчинення його групою осіб, або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4).

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК України).

Додатковим об'єктом цього кр. пр. є тілесна недоторканність, честь і гідність військовослужбовця, його здоров'я.

З **об'єктивної сторони** це кр. пр. характеризується порушенням військовослужбовцем статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв чи вчиненні іншого насильства.

Під **іншим насильством** слід розуміти застосування фізичного насильства або погрози його застосування з метою примусити військовослужбовця надати послуги особистого характеру, виконувати за винного окремі обов'язки військової служби, передати винному окремі предмети військового обмундирування і спорядження, змінити ставлення до служби і товаришів тощо, а також вчинення винним дій, що принижують і ображають честь та гідність військовослужбовця.

Зазначені дії повинні бути пов'язані з порушенням військової служби і військового порядку; у разі вчинення їх на ґрунті особистих взаємовідносин передбачається відповідальність за кр. пр. проти людини.

Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту завдання побоїв чи вчинення іншого насильства.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військовослужбовець*, який не перебуває у відносинах підлеглості з потерпілим.

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується виною у формі *прямого умислу*. Щодо наслідків досить встановити *необережну* вину.

Кваліфікуючі ознаки цього кр. пр.:

1) вчинення його щодо кількох осіб або заподіяння легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також таке, що має характер знущання або глумління над військовослужбовцем (ч. 2);

2) вчинення групою осіб або із застосуванням зброї, або таке, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 3).

3. Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби

Безпосереднім об'єктом цієї групи кр. пр. є порядок проходження військової служби.

Самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України). Об'єктивна сторона цього кр. пр. для військовослужбовців строкової служби полягає у самовільному залишенні військової частини або місця служби, а також нез'явленні їх вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпуски або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця (ч. 1), або понад один місяць (ч. 3); для осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів або військовослужбовців за контрактом в аналогічних випадках – тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинене повторно протягом року (ч. 2), або понад один місяць (ч. 3).

Якщо військовослужбовець самовільно залишив частину або місце служби, або не з'явився вчасно без поважних причин на службу терміном до трьох діб, настає відповідальність за ст. 172¹¹ КУпАП.

Територія частини (підрозділу) – це простір у межах казарменого, табірнього, похідного або бойового її розташування. Самовільний вихід з одного підрозділу до іншого підрозділу тієї самої частини чи місця служби, якщо це не супроводжувалося залишенням її розташування, не утворює складу самовільного залишення частини.

Місце служби, якщо воно не збігається з розташуванням частини, – це будь-яке інше місце, де військовослужбовець зобов'язаний протягом певного часу виконувати військові обов'язки або перебувати за наказом чи дозволом командира (начальника). Ними вважаються, наприклад, місця виконання господарських робіт або іншого службового завдання поза розташуванням частини, проведення навчальних занять або культурно-масових заходів, перебування команди військовослужбовців для пересування (ешелон, поїзд, маршова колона), маршрут пересування і місце перебування у відрядженні, зазначені у посвідченні про відрядження.

Самовільним визнається залишення військовослужбовцем строкової служби розташування частини або місця служби без дозволу командира (начальника). Залишення частини або місця служби не може вважатися самовільним, якщо воно мало місце з дозволу начальника, що не уповноважений надавати звільнення, наприклад з дозволу командира взводу. Відповідальність

за такі неправомірні дії покладається на начальника, який допустив порушення порядку звільнення.

Нез'явлення вчасно на службу полягає в тому, що військовослужбовець, залишивши розташування частини або місце служби в законному порядку (наприклад, при звільненні з частини, призначенні, переведенні або під час відрадження, відпуски або до лікувального закладу) не повертається без поважних причин до частини або на службу у встановлений строк. Ухилення від несення обов'язків військової служби у цьому випадку вчиняється шляхом **бездіяльності**. Нез'явлення з поважних причин не утворює складу кр. пр..

Під **поважними причинами нез'явлення вчасно на службу** розуміють передусім хворобу військовослужбовця і перешкоди стихійного характеру, які позбавили військовослужбовця можливості вчасно з'явитися до частини або на службу. Крім того, поважними причинами у кожному конкретному випадку можуть бути визнані інші перешкоди, що виникли всупереч волі військовослужбовця і перешкодили йому вчасно з'явитися на службу (наприклад, непередбачене зупинення руху транспорту і неможливість прибути вчасно іншим способом, затримання органами влади), а також такі обставини, внаслідок яких затримання військовослужбовця понад встановлений для явки строк було надто необхідним (наприклад, для надання допомоги хворим батькам, якщо вона не могла бути надана іншим чином, тощо).

Початковим моментом самовільного залишення частини або місця служби вважається час залишення розташування частини або місця служби, а нез'явлення – закінчення встановленого строку явки до частини або до місця несення служби (наприклад, зазначеного в довідці про звільнення, посвідченні про відрадження, відпускну картці тощо).

Кінцевим моментом є час повернення винного до своєї частини або на службу, або явка з повинною до військової комендатури, військкомату тощо, або затримання його органами влади, військовою комендатурою, гарнізонним патрулем, нарядом, висланим з частини, тощо.

Суб'єктом цього кр. пр. за частинами 1, 3, 4 і 5 ст. 407 КК України можуть бути **військовослужбовці строкової служби**. Особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани і **військовослужбовці за контрактом** підлягають відповідальності за частинами 2, 3, 4 і 5 ст. 407 КК України.

Суб'єктивна сторона самовільного залишення частини передбачає **умисну форму вини**, а нез'явлення вчасно без поважних причин – як **умисну, так і необережну форму вини**.

Кваліфікуючі ознаки кр. пр.: вчинення в умовах особливого періоду (ч. 4); вчинення в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 5).

Дезертирство (ст. 408 КК України) – один із найбільш тяжких і небезпечних кр. пр. проти встановленого порядку несення військової служби.

З **об'єктивної сторони дезертирство** може бути вчинене як шляхом самовільного залишення військової частини або місця служби, так і шляхом нез'явлення до частини або на службу при переведенні, призначенні, з

відрядження, відпустки або з лікувального закладу з метою ухилення від військової служби. Якщо звільнений з військової частини не повернувся до частини з метою ухилення від військової служби, то його дії також утворюють склад дезертирства у вигляді нез'явлення на службу. Вчиняючи дезертирство, військовослужбовець протизаконно припиняє несення військової служби, намагаючись взагалі виключити себе із сфери військово-службових відносин.

Закінченим кр. пр. вважається з моменту, коли суб'єкт залишив військову частину або місце служби, а також не з'явився вчасно до частини з метою ухилення від військової служби.

Дезертирство – триваюче кримінальне правопорушення. Воно триває доти, поки не буде припинений внаслідок дії самого винного (наприклад, його явки з повинною), або настання подій, що перешкоджають його вчиненню (наприклад, затримання). Явка з повинною не виключає відповідальності за дезертирство.

Суб'єктом цього кр. пр. є як військовослужбовці строкової служби, так і особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани і військовослужбовці за контрактом.

Із **суб'єктивної сторони** дезертирство може бути вчинене тільки з *прямим умислом*, що поєднаний із спеціальною метою ухилитися від подальшої служби. **Мета** – обов'язкова ознака дезертирства. За цією ознакою дезертирство відрізняється від самовільного залишення частини або нез'явлення на службу. **Мотиви** дезертирства можуть бути різними і для кваліфікації значення не мають.

Кваліфікуючі ознаки дезертирства – це вчинення його із зброєю або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2); в умовах особливого періоду (ч. 3); в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 4).

Під *зброєю* в цій статті розуміється штатна вогнепальна чи холодна зброя.

Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. виражається в ухиленні від несення обов'язків військової служби шляхом: а) заподіяння військовослужбовцем собі якого-небудь ушкодження (самокалічення); б) симуляції хвороби; в) підроблення документів чи іншого обману; г) відмови від несення обов'язків військової служби.

Самокалічення – це умисне, штучне ушкодження якого-небудь органу або тканин тіла (наприклад, ноги або кисті руки), порушення функцій якого-небудь органу (наприклад, розлади травлення, серцевої діяльності), викликання якого-небудь захворювання або загострення захворювання, що вже є.

Симуляція хвороби полягає в тому, що військовослужбовець вдає із себе хворого, приписуючи собі такі хворобливі симптоми, фізичні або психічні вади, які начебто перешкоджають йому виконувати військові обов'язки, але насправді він на них не страждає, або свідомо перебільшує ті захворювання, що вже є у нього.

Підроблення документів як спосіб ухилення полягає в тому, що військовослужбовець подає командирю (начальнику) сфабрикований або

підроблений ним самим або іншими особами на його прохання документ для отримання звільнення від військової служби.

Інший обман як спосіб ухилення полягає в тому, що військовослужбовець повідомляє командира (начальнику) завідомо неправдиві відомості про події чи обставини для отримання звільнення від несення служби або свідомо замовчує про обставини, про які зобов'язаний був доповісти.

Відмова від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409 КК України) з об'єктивної сторони полягає в тому, що військовослужбовець відкрито, не вдаючись до обману, усно, письмово або іншим способом виражає своє небажання нести військову службу або виконувати окремі її обов'язки і фактично припиняє їх виконання. Відмова може відбуватися шляхом відкритої заяви про небажання нести обов'язки військової служби з подальшим фактичним припиненням їх виконання або у формі явного, фактичного припинення несення обов'язків військової служби, що може і не супроводжуватися заявою про своє небажання нести службу.

Із **суб'єктивної сторони** ухилення шляхом самокалічення, симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману і відмова від несення обов'язків військової служби можуть бути вчинені тільки з *прямим умислом*, що поєднаний зі спеціальною *метою* тимчасово або постійно ухилитися від виконання всіх або деяких обов'язків військової служби.

У ч. 3 ст. 409 КК України передбачена відповідальність за це кр. пр., вчинений в умовах особливого періоду, у ч. 4 ст. 409 КК України – вчинений в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

4. Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном і його зберігання

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є порядок користування військовим майном.

Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України). Предмет кр. пр. – зброя, боєприпаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військове майно.

Зброя – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (гелікоптерів) та інших об'єктів, і не мають іншого призначення.

Боєприпаси – вид озброєння, призначений для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд, виконання інших завдань (освітлення місцевості, розкидання агітаційної літератури тощо).

Вибухові матеріали (речовини) – хімічні сполуки або суміші речовин, здатні до вибуху (швидкого самопоширюваного перетворення з виділенням великої кількості тепла та утворенням газів).

Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Об'єктивна сторона цього кр. пр. виражається у різних способах викрадення зазначених предметів: їх крадіжці, привласненні, вимаганні, розбої, шахрайстві, розтраті, заволодінні із зловживанням службовим становищем. Їх ознаки такі самі, як і у кр. пр., передбачених ст.ст. 185, 186, 187, 189, 390 і 191 КК України.

У ч. 2 ст. 410 КК України передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотну шкоду, в ч. 3 – за дії, вчинені в умовах особливого періоду, а в ч. 4 – за вчинення цього кр. пр. в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, або шляхом розбою чи вимагання, що поєднується з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військовослужбовець або військовозобов'язаний*, у тому числі й військова службова особа.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – *прямий умисел*, що поєднаний із корисливим *мотивом*.

Умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. виражається в умисному знищенні або пошкодженні зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна.

Знищення означає таку форму впливу, за якої предмет знищується, припиняє своє існування, після чого він не може бути відновлений для використання за своїм цільовим призначенням. При **пошкодженні** предмет приводиться до такого стану, за якого він може бути відновлений. Пошкодження може призвести до повної або часткової втрати предметом своїх якостей або до втрати предметом своєї форми.

Суб'єкт кр. пр. – *військовослужбовець або військовозобов'язаний*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. характеризується *прямим або непрямим умислом*. Якщо знищення військового майна вчинялося з метою ослаблення держави, то ні дії необхідно кваліфікувати як диверсію (ст. 113 України).

Кваліфікуючі ознаки кр. пр. – вчинення його шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, або спричинення ним загибелі людей чи інших

тяжких наслідків (ч. 2); вчинення в умовах особливого періоду (ч. 3); вчинення його в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 4).

Необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України). Цей склад відрізняється від кр. пр., передбаченого ст. 411 КК України, за **об'єктивною стороною** – настанням шкоди у великих розмірах, за **суб'єктивною стороною** – необережністю у формі кримінально протиправної самовпевненості або недбалості. Кваліфікуючі ознаки кр. пр. – спричинення ним загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2).

При відсутності шкоди у великих розмірах настає відповідальність за ст. 172¹² КУпАП.

Втрата військового майна (ст. 413 КК України). Об'єктивна сторона цього кр. пр. виражається у втраті, зіпсуванні військового майна. У ч. 1 цієї статті встановлено відповідальність за втрату або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання, у ч. 2 – за вчинення тих самих діянь в умовах особливого періоду, а в ч. 3 – за ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

При втраті або зіпсуванні предметів обмундирування або спорядження об'єктивна сторона виражається в порушенні правил зберігання цих предметів, що призвело до їх втрати або зіпсування. Під **втратою** розуміється вихід предметів обмундирування або спорядження з володіння військовослужбовця. Зіпсування означає приведення цих предметів у повну або часткову непридатність.

Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту втрати або зіпсування військового майна.

Суб'єкт цього кр. пр. – будь-який *військовослужбовець*.

Із **суб'єктивної сторони** втрата або зіпсування вчиняється через *необережність*.

Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України). Об'єктивна сторона цього кр. пр. включає: порушення правил поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими, радіоактивними матеріалами та іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; наслідок у виді тілесних ушкоджень потерпілому або створення небезпеки для довкілля і причинний зв'язок між ними. Порушенням правил поводження із зазначеними предметами вважається невиконання чи неналежне виконання встановлених прийомів або недотримання встановленої послідовності дій зі зброєю, а також речовинами і предметами в процесі користування ними, і так само порушення правил, що забезпечують безпеку зберігання вказаних речовин і предметів.

За відсутності наслідків відповідальність настає за ст. 172¹⁹ КУпАП.

Суб'єктами кр. пр. можуть бути *військовослужбовці*, які в силу своєї діяльності користуються зброєю, речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також військовослужбовці, які внаслідок свого службового становища мають доступ до цих предметів.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. щодо порушення правил – *умисел або необережність*, щодо наслідків – лише *необережність*.

Кваліфікуючими ознаками кр. пр. є: заподіяння тілесних ушкоджень кільком особам або смерть потерпілого (ч. 2), загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки (ч. 3).

5. Кримінальні правопорушення проти порядку експлуатації військової техніки

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є порядок експлуатації військової техніки.

Порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. включає в себе як дію, так і бездіяльність, які виражаються в порушенні правил водіння або експлуатації бойової, спеціальної чи транспортної машини, суспільно небезпечні наслідки (тілесні ушкодження або загибель людей) і причинний зв'язок між ними.

До *бойових машин* належать машини, які призначені для ураження повітряних, наземних та морських цілей: танки, бронетранспортери, самохідні артилерійські та ракетні установки, а також машини, призначені для буксирування артилерійських систем і причепів з апаратурою управління вогнем, тощо.

Спеціальні машини – саморушній технічний засіб, який використовується за особливим, спеціальним призначенням, що відповідає типу машини або встановленому на ній обладнанню. Спеціальними є різні інженерні машини (траншеєкопачі, бульдозери та ін.), санітарні машини, пересувні ремонтні майстерні, лабораторії тощо.

До транспортних належать машини, призначені для перевезення особового складу, озброєння, боєприпасів, військово-технічного майна, а також машини, що використовуються для повсякденного господарського, побутового, медичного та іншого обслуговування військової частини.

Суб'єктом цього кр. пр. може бути *військовослужбовець*, який відповідає за експлуатацію військової машини або безпосередньо керує нею.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. характеризується *умислом або необережністю* щодо порушення правил, а щодо наслідків – лише *необережністю*.

Ч. 2 ст. 415 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, що спричинило загибель кількох осіб.

Порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК України). **Об'єктивна сторона** полягає в порушенні правил польотів або підготовки до них, а також у порушенні правил експлуатації літальних апаратів,

що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки. Під **катастрофою** розуміється зруйнування або пошкодження рухомого літального апарату, що спричинило загибель будь-кого із членів екіпажу, особового складу підрозділів, що перевозяться, або інших осіб, які перебували на борту.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військовослужбовець*, на якого спеціально покладені обов'язки із забезпечення правил польотів чи підготовки до них.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. аналогічна кр. пр., передбаченому ст. 415 КК України.

Порушення правил кораблеводіння (ст. 417 КК України). З **об'єктивної сторони** це діяння виражається в порушенні правил кораблеводіння, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Кораблеводіння включає в себе безпосереднє управління кораблем у плаванні, визначення курсу і швидкості корабля, глибини занурення підводного човна, встановлення місцезнаходження корабля, здійснення маневру, буксирування корабля, вживання заходів попередження зіткнення суден у морі, заходів безпеки на випадок шторму і зміни погоди тощо.

Суб'єкт цього кр. пр. – *командир* корабля, катера, шлюпки, помічник командира, вахтовий офіцер, який перебуває при виконанні обов'язків управління кораблем або маневрування.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. аналогічна кр. пр., передбаченому ст. 415 КК України.

6. Кримінальні правопорушення проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є порядок несення бойового чергування (ст. 420 КК України), а також вартової (ст. 418 КК України), прикордонної (ст. 419 КК України) і внутрішньої служби (ст. 421 КК України).

Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. полягає в порушенні статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання, що спричинило тяжкі наслідки, для запобігання яким призначено дану варту (вахту) чи патрулювання.

Вартова служба призначається для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині).

Суб'єктом порушення правил *вартової служби* може бути будь-яка особа, яка входить до складу варті: начальник варті, його помічник, розводящий, караульний, вартовий, вивідний, а також особи, які керують несенням служби вартою, – черговий частини і його помічник.

Суб'єктом порушення правил *вахтової служби* можуть бути особи, які несуть вахтову службу у складі як корабельної, так і спеціальної вахти, – вахтовий офіцер, командир вахтового поста, вахтовий плав-засобів, вахтовий шлюпки, вахтовий стерновий, вахтовий механік та ін.

Суб'єктом порушення правил *патрулювання* є особи зі складу гарнізонного патруля – начальник патруля і патрульні.

Із **суб'єктивної сторони** порушення статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання можуть бути вчинені як *умисно, так і через необережність* (наприклад, сон на посту, порушення маршруту руху під час несення служби шляхом патрулювання тощо), щодо наслідків – вина *необережна*.

У частині 2 ст. 418 КК України встановлена відповідальність за те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, а в ч. 3 – вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 України).

Об'єктивна сторона цього кр. пр. полягає в порушенні правил несення прикордонної служби, якщо не спричинило тяжкі наслідки.

За відсутності тяжких наслідків відповідальність настає за ст. 172¹⁸ КУпАП.

Суб'єктом цього кр. пр. може бути *тільки особа, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України і виділяється з числа військовослужбовців прикордонної застави та оголошується на бойовому розрахунку*. Відповідальність настає тоді, коли особа допустила порушення безпосередньо під час несення нарядом служби з охорони ввіреної йому ділянки кордону. Склад кр. пр. – матеріальний та вважається *закінченим* із моменту настання тяжких наслідків.

Із **суб'єктивної сторони** це кр. пр. може характеризуватися *будь-якою формою вини* діяння, а щодо наслідків – лише *необережністю*.

Кваліфікуючі ознаки: вчинення в умовах особливого періоду (ч. 2); вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3).

Порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК України).

Об'єктивна сторона цього кр. пр. полягає в порушенні статутних правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, якщо це спричинило тяжкі наслідки (ч. 1).

При відсутності тяжких наслідків відповідальність настає за ст. 172¹⁷ КУпАП.

Бойове чергування – це виконання бойового завдання. Бойове чергування здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових частин.

Суб'єктом кр. пр. може бути *будь-яка особа, яка заступила на бойове чергування* (бойову службу) у встановленому порядку і допустила порушення правил його несення.

Із **суб'єктивної сторони** порушення правил може бути вчинене як *умисно, так і через необережність*, щодо наслідків – лише *необережність*.

У ч. 2 ст. 420 України встановлена відповідальність за те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, а в ч. 3 – вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК України). З **об'єктивної сторони** статутні правила внутрішньої служби можуть бути порушені як дією, так і бездіяльністю. Диспозиція цієї статті *бланкетна*, тому при кожному притягненні до відповідальності за це кр. пр. необхідно встановити зміст порушеного правила, що належить до несення служби добовим нарядом і передбачене Статутом внутрішньої служби. Кр. пр. передбачає спричинення тяжких наслідків, запобігання яким входило в обов'язки добового наряду.

Внутрішня служба – це система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно з цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктом цього кр. пр. можуть бути *тільки військовослужбовці, які входять до складу добового наряду частини* (крім варті і вахти). До них належать: черговий частини, помічник чергової частини, черговий і днювальні парку, підрозділу, механік-водій чергового тягача, черговий штабу, черговий їдальні та ін.

Із **суб'єктивної сторони** це кр. пр. може бути вчинене як *умисно*, так і через *необережність*, щодо наслідків – вина лише *необережна*.

У частині 2 ст. 421 КК України передбачена відповідальність за те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, а в ч. 3 – вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

7. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку збереження військової таємниці

Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК України). Безпосереднім **об'єктом** кр. пр. є встановлений порядок збереження державної і військової таємниці.

Об'єктивна сторона цього кр. пр. може складатися з таких ознак: розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради (ч. 1); втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, що становлять державну таємницю (ч. 2).

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому законодавством, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Під **розголошенням відомостей військового характеру**, що становлять державну таємницю, слід розуміти протиправний їх розголос, внаслідок чого вони стали надбанням хоча б однієї сторонньої особи. Розголос цих відомостей може полягати як в усному, так і в письмовому їх повідомленні, а також у показі або передачі документів і матеріалів, що становлять державну таємницю. Способи розголошення для даного складу значення не мають. Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту, коли відомості стали відомі іншій особі.

Документ – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Під **втратою документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру**, які становлять державну таємницю, а також предметів, відомості про які становлять державну таємницю, слід розуміти вчинення діяння, при якому внаслідок порушення військовослужбовцем встановлених правил поведінки із ввіреними йому документами (матеріалами, предметами) вони, всупереч волі винного, виходять із його володіння і стають надбанням третьої особи.

Суб'єктом розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, може бути будь-який військовослужбовець, якому відомі ці відомості; втрати документів – *військовослужбовці*, яким були довірені по службі ці документи (матеріали, предмети).

Із **суб'єктивної сторони** розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, і порушення встановлених правил поведінки із документами, матеріалами або предметами може бути вчинене як *умисно, так і через необережність*, щодо тяжких наслідків (ч. 3 ст. 422 КК України) – вина лише *необережна*.

8. Військові службові кримінальні правопорушення

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є нормальна діяльність органів військового управління і встановлений порядок здійснення військовими службовими особами своїх службових обов'язків.

Недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України). З **об'єктивної сторони** це кр. пр. полягає в невиконанні або неналежному виконанні військовою службовою особою своїх службових обов'язків, що заподіяло істотну шкоду діяльності органів військового управління, інтересам військової служби або правам та інтересам військовослужбовців або інших осіб, що охороняються законом (ч. 1), спричиненні тяжких наслідків (ч. 2), у вчиненні в умовах особливого періоду (ч. 3), а за ч. 4 – у вчиненні цих діянь в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Істотна шкода у ст.ст. 425-426 КК України, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, – це шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує нмдг, а тяжкі наслідки – шкода, яка у п'ятсот і більше разів перевищує н.м.д.г.

За відсутності істотної шкоди відповідальність настає за ст. 172¹⁵ КУпАП.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військові службові особи*, тобто військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. така сама, як і у складі службової недбалості, передбаченої ст. 367 КК України.

Бездіяльність військової влади (ст. 426 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. полягає в умисному неприпиненні кр. пр., що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кр. пр., а також в іншому умисному невиконанні військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду (ч. 1) або спричинило тяжкі наслідки (ч. 2).

За відсутності істотної шкоди відповідальність настає за ст. 172¹⁶ КУпАП.

Суб'єкт цього кр. пр. – *військова службова особа*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. така сама, що і кр. пр., передбаченого ст. 425 КК України.

У частині 3 ст. 426 КК України встановлена відповідальність за ті самі діяння, вчинені в умовах особливого періоду, а в ч. 4 – за діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

9. Кримінальні правопорушення проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є встановлений порядок управління військовими силами і засобами в бойовій обстановці.

Здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. виражається у здачі ворогові начальником ввірених йому військових сил, а також не зумовлене бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові. Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту фактичного заволодіння ворогом зданими йому військовими засобами або залишеними укріпленнями, бойовою та спеціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

Суб'єкт цього кр. пр. – *начальник*, який здійснює оперативне управління в бойовій обстановці підлеглими силами, бойовою та спеціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

Із **суб'єктивної сторони** це кр. пр. може бути вчинений як *умисно* (але без мети сприяння ворогові), так і *через необережність*.

Залишення гинучого військового корабля (ст. 428 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. виражається в залишенні гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових

обов'язків, а також особою із складу команди корабля без належного на те розпорядження командира.

Військовий корабель – судно, що належить збройним силам будь-якої держави, має зовнішні ознаки, які відрізняють такі судна цієї держави, перебуває під командою офіцера, який є на службі в уряді цієї держави й прізвище якого занесено до відповідного списку військовослужбовців або еквівалентного йому документа, і має екіпаж, підпорядкований регулярній військовій дисципліні.

Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту залишення командиром або особою із складу команди гинучого військового корабля.

Суб'єкт цього кр. пр. – тільки *командир* корабля або *особа із складу команди корабля*.

Із **суб'єктивної сторони** залишення гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, може бути вчинено *як умисно, так і через необережність*. Залишення гинучого військового корабля особою із складу команди без належного на те розпорядження командира може бути тільки *умисним*.

Ч. 2 ст. 428 КК України передбачає відповідальність за те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, а в ч. 3 – за вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. полягає в самовільному залишенні поля бою під час бою або у відмові під час бою діяти зброєю. *Залишення поля бою* – це вихід військовослужбовця з бойової позиції, яку займає підрозділ. Воно охоплює і випадки, коли військовослужбовець залишається на колишній позиції, у той час як весь підрозділ займає нову бойову позицію. Відмова діяти зброєю виражається у припиненні застосування зброї під час бою. Сам винний перебуває при цьому на встановленому для нього місці, не залишає поле бою.

Суб'єкт цього кр. пр. – будь-який *військовослужбовець*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – *прямий умисел*. **Мотив**, як правило, – боягузтво або легкодухість, але можуть бути й інші мотиви, наприклад релігійні.

Добровільна здача в полон (ст. 430 КК України). **Об'єктивна сторона** цього кр. пр. виражається в добровільній здачі в полон ворогу як шляхом вчинення дії, так і бездіяльності. Під *здачею в полон* розуміється добровільний перехід військовослужбовця на бік ворога.

Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту переходу військовослужбовця на бік ворога.

Суб'єкт цього кр. пр. – будь-який *військовослужбовець*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – *прямий умисел*, поєднаний зі спеціальним *мотивом* – боягузтвом або легкодухістю.

Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431 КК України). **Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні**, можуть виражатися в добровільній участі такого військовослужбовця у роботах, що

мають військове значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні або союзним з нею державам, за відсутності ознак державної зради (ч. 1); в насильстві над іншими військовополоненими або в жорстокому поводженні з ними з боку військовополоненого, який перебуває на становищі старшого (ч. 2); у вчиненні військовослужбовцем, який перебуває в полоні, дій, спрямованих на шкоду іншим військовополоненим, з корисливих мотивів або з метою забезпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога (ч. 3).

Для **об'єктивної сторони** досить вчинення однієї із зазначених дій. Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 р. забороняє залучати військовополонених до робіт, що мають військове значення (від таких робіт військовополонені мають право відмовитися).

Суб'єкт кр. пр. – *військовослужбовець*, який перебуває в полоні, за ч. 2 – той самий військовослужбовець, але який перебуває на становищі старшого.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. — вина у формі *прямого умислу*, а за ч. 3 – ще й поєднана зі спеціальною *метою* – забезпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога або з корисливих мотивів.

Мародерство (ст. 432 КК України). **Об'єктивна сторона** мародерства виражається у викраденні на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Викрадення може бути як таємним, так і відкритим, з насильством або без такого.

Під *речами* розуміють предмети обмундирування та особисті речі вбитого або пораненого (годинник, гроші тощо). До них не належить озброєння і боєприпаси, документи, засоби ведення бою та інші предмети, що збираються з метою подальшого бойового застосування. Викрадення повинно відбуватися на полі бою, тобто на ділянці, де ведуться або велися бойові дії, а також ділянці, що розташована в тилу, але піддається обстрілу ворогом. Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту появи реальної можливості розпорядитися викраденою річчю.

Суб'єкт кр. пр. – тільки *військовослужбовець*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – *прямий умисел*.

Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України).

Об'єктивна сторона цього кр. пр. полягає в насильстві, протизаконному знищенні майна, а також протизаконному відібранні майна під приводом воєнної необхідності, вчинюваних щодо населення в районі воєнних дій.

Насильство над населенням включає різні форми посягання на життя та здоров'я, честь та гідність громадян: тілесні ушкодження, незаконне позбавлення волі тощо. Якщо насильство виражається в більш тяжких діях – вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, згвалтування тощо – відповідальність настає за сукупністю кр. пр.. Протизаконне відібрання майна шляхом розбою тягне за собою відповідальність за ч. 2 ст. 433 КК України.

Суб'єкт кр. пр. – будь-який *військовослужбовець*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – лише *прямий умисел*, часто поєднаний із корисливою метою.

10. Кримінальні правопорушення проти законів і звичаїв війни

Безпосереднім об'єктом цих кр. пр. є порядок, що визначає виконання військовослужбовцями вимог міжнародних конвенцій.

Погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України).

Об'єктивна сторона цього кр. пр. виражається в поганому поводженні з військовополоненими, яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також у недбалому виконанні обов'язків щодо хворих і поранених.

До *військовополонених* відносять особовий склад збройних сил, що потрапив під владу України, а також ополченців і добровольців країни, що перебуває у військовому конфлікті з Україною.

Під **поганим поводженням** розуміється будь-яка дія або бездіяльність, що заподіює шкоду життю та здоров'ю військовополонених, принижує їх честь та гідність: нанесення тілесних ушкоджень і побоїв, катування, мучення, позбавлення їжі і медичної допомоги, обмеження у правах, передбачених Конвенцією про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р.

Погане поводження з військовополоненими, що містить ознаки більш тяжкого кр. пр. (вбивство, зґвалтування тощо), вимагає додаткової кваліфікації за відповідними статтями.

Суб'єктом поганого поводження з військовополоненими може бути *будь-який військовослужбовець*, а при недбалому виконанні обов'язків щодо хворих і поранених – особи, на яких покладено їх лікування і піклування про них.

Суб'єктивна сторона кр. пр. – вина у формі *прямого умислу* при поганому поводженні з військовополоненими або у формі *необережності* при недбалому виконанні обов'язків щодо військовополонених.

Незаконне використання символіки Червоною Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України).

Об'єктивна сторона цього кр. пр. виражається в носінні в умовах особливого періоду (ч. 1), в районі воєнних дій (ч. 2) символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживання в умовах воєнного стану прапорами чи знаками Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам.

Суб'єктом кр. пр. може бути *будь-який військовослужбовець*.

Суб'єктивна сторона цього кр. пр. – *прямий умисел*.

Питання до самоконтролю:

1. Суб'єкт військових кримінальних правопорушень.
2. Проблеми кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті.
3. Як відмежувати самовільне залишення частини від дезертирства?

4. Як відмежувати непокору від невиконання наказу?

5. Відмежування кримінальних правопорушень проти порядку збереження та користування військовим майном від кримінальних правопорушень проти власності.

6. Відмежування розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрати документів чи матеріалів, що містять такі відомості, від загальних кримінальних правопорушень.

7. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями.